

Надежда Сталянова, Елена Крейчова. *Речник на лингвистичните термини за студенти слависти. А – Н. Български език – чешки език – полски език.* София: Парадигма, 2019, 142 стр. ISBN 978-954-326-387-5

През настоящата 2019 година на читателската аудитория бе представен *Речник на лингвистичните термини за студенти слависти. А – Н. Български език – чешки език – полски език.* Двете авторки – Надежда Сталянова и Елена Крейчова, са доказани специалисти в областта на лингвистиката, чиято територия е колкото обширна, постоянно разширяваща се и труднопроходима, толкова и „несамостояйна“, „генетично“ свързана с други научни области, които в своя съзвучен интегритет създават нейния динамичен и променлив облик. На този терен с „разнообразен релеф“ изпъква острата нужда от определени качества на изследователя, заел се с отговорната задача да състави такъв тип речник. Това са: добросъвестност, внимателно вглеждане в проблематиката, висока компетентност, силна диференцираща способност и прецизност при подбора, анализа, експликацията и оценяването на езиковите явления и процеси. Всички тези способности притежават в завидна степен Н. Сталянова и Е. Крейчова.

Речникът е триезичен, съдържа термини на български, чешки и полски език; изходен език е българският, поради което речниковите статии са организирани по реда на българската азбука. Това прави изданието удобно за търсене. Когато терминът не е една дума, а представлява най-често съчетание от две думи, азбучната последователност се определя от началната буква на първата дума (в българския език). Както посочва заглавието, печатното издание е предназначено за студенти и преподаватели от специалностите „Славянска филология“ и „Българска филология“, но и за всеки, който се интересува от тази проблематика. В предговора към книгата авторките обръщат внимание на нещо действително съществено – описанията на отделните езиковедски термини на чешки и полски език не представляват превод на термините от изходния език, а са продукт на определена лингвистична концепция, засвидетелствана в научната литература на съответния език. Не е учудващ фактът, че интерпретациите на даден термин в трите езика не съвпадат напълно. По този начин се откроява спецификата на разбирането му в различните лингвистични пространства.

Речникът не претендира за изчерпателност, тъй като е плод на друг замисъл и има друго предназначение – да служи главно като справочник както за самостоятелна работа и подготовка на студентите, така и в процеса на обучението им в лекционни курсове и семинарни занятия в периметъра на различни дисциплини, например общо езиковедство, сравнителна граматика на славянските езици, историческа и описателна граматика на отделните славянски езици и др. Авторките уточняват, че изданието може да послужи за основа, върху която да се надгражда, като се добавят и много други лингвистични термини, които преподаватели и студенти използват в процеса на обучение. Квантитативният фактор, а именно редуцията на съдържанието до определен неоглям, но оптимален брой езиковедски термини (основен фонд), с които студентите се запознават в началния етап на своето филологическо образование, подлага авторите на сериозно изпитание, с което те естествено се справят много успешно. Целта да излъчи дадени лингвистични единици, да изложи в стегнат и лапидарен вид определено съдържание, да му придаде по-малък, но не по-малко значим обем, поставя изследователя пред труден избор: какво да включи и какво да „прежали“. Немаловажен фактор са също нивото и потребностите на потенциалния читател, който латентно „направлява“ изследователската стратегия на авторите. За стойността на изследователските усилия и солидната ексцерпция говори проучената богата библиография, включваща както книжни, така и електронни източници.

По замисъл и изпълнение предложеният речник е тълковен. Чрез ясни и стройни дефиниции се изяснява значението на отделните термини. Речниковите статии обаче не се изчерпват само с тълкуванията на термините, а обикновено се допълват с пояснения за означените явления. Те са придружени и с примери, които ги илюстрират, а това е особено важно за разбирането и осмислянето на конкретния термин. Тук се наблюдава известна диспропорция между езиците. В някой или някои от трите езика явлението е подкрепено с примери за разлика от другите/другия. Прави впечатление, че чешкият език най-често „предлага“ пример или няколко примера за разлика от българския или в повечето случаи от полския.

ЕВФЕМИЗЪМ

Дума, която по-деликатно представя някакъв предмет или явление, напр. *не съчинявай* вм. *не лъжи*.

ЕУФЕМИЗЪМ

Slovo nebo výraz označující nepříjemní nebo nežádoucí fakt (denotát) zjemňujícím nebo vylepšujícím způsobem, a to namísto označení přímého, a hrubého, např. *zavřít oči místo zemřít*.

EUFEMIZM

Słowo lub wyrażenie użyte zastępczo w celu złagodzenia wyrażen drastycznych, dosadnych lub nieprzyzwoitych (с. 67).

Очевидно такъв е изборът на авторите на експликациите от изходния език, но ми се струва, че не би било излишно да препоръчам на Н. Сталянова и Е. Крейчова да предвидят повече илюстративен материал, който да се разпреди „поравно“ за трите езика в очакваната втора част на речника. Изданието само би спечелило от това – би улеснило както читателя в усилията му да разбере, запомни и оперира адекватно с конкретния термин, така и преподавателя в обучителната му дейност – би му помогнало да бъде по-ясен, убедителен и ефективен. Втората ми препоръка е да се избягва обяснение на термин чрез включване в експликативния „очерк“ на същия термин, което не подпомага разбирането, а на практика повтаря речниковата единица. Очевидно недостатъкът е в източника, от който е ексцерпирана речниковата статия, но тя може и в случая трябва да бъде редактирана. Ще подкрепя наблюдението си с един пример – абстрактното съществително в българския език се определя като съществително име, което назовава идеи, *абстрактни* понятия или нематериални неща. Обяснението на чешкия термин е най-убедително, тъй като е най-обстойно и подкрепено с подходящи примери, разпределени според обособените видове абстрактни съществителни (с. 12). В някои речникови статии има същностни разминавания между езиците, напр. това, което в българския и чешкия език се нарича *екстралингвистични езикови средства*, в полския съществува под названието *паралингвистични фактори* (с. 73), въпреки че паралингвистиката може да се разглежда като частен случай (или хипонимично понятие) по отношение на екстралингвистиката. Някои речникови статии указват точно определено лингвистично направление, т.е. представляват директна „интралигатура“ в двучлена термин↔школа, или пък принадлежат към точно определен дял от езикознанието: фонетика, акустика, социолингвистика, психолингвистика, сравнителна граматика и др. Това асоциативно подсеца читателя, че дадено определение на понятие може да бъде различно в зависимост от лингвистичната перспектива, в която е ситуирано – структурална, генеративистична или традиционна. Същевременно обаче речникът не отдава предпочитание на една-единствена школа, теория, тенденция, личност или на едно мнение, а насочва към различни течения и теоретични постановки. Кара ни да мислим върху нещо важно – в периметъра на такава ексклузивна наука с по-камерен състав от специалисти, каквато е лингвистиката, се очертава тенденция към твърде богата, „изобилна“ терминология. Обикновено се предлага нов термин от всяка

школа, всеки лингвист с цел да се оразличи от другата школа, но всъщност се оказва, че различието е само във формата, не и в съдържанието.

Освен дефиницията на даден термин читателят може да намери и попълна информация за съответната на термина езикова категория, закон, промяна и т.н. Ценно предимство е и синонимната терминологична редица, която нерядко се оформя и в трите езика или в някои от тях, а това не само обогатява лексикалния запас на възприемателя, но изостря неговия сравнителен и оразличаващ рефлекс. Прави впечатление, че на отделни места при конкретния език в препозиция е латинският термин, докато в скоби е даден „домашният“, а на други – обратно, начален е домашният термин, а в скоби след него е поставен латинският. Вероятно честотата на употреба определя поредността на локализацията:

МИНАЛО ПРЕДВАРИТЕЛНО ВРЕМЕ (плюсквамперфект)

PLUSQUAMPERFECTUM (předminulý čas)

CZAS ZAPRZESZŁY (plusquamperfectum) (с. 126).

Термините, съдържащи се в речника, представляват и особени препратки към пряка и непряка интердисциплинарност: пряка – когато един термин не е само лингвистичен, а е общ за две или повече науки; и непряка – когато даден термин е само лингвистичен, но по своята същност той неизбежно предполага обща изследователска база с други науки – когнитивистика, текстология, теория на комуникацията, философия на езика, стилистика, прагматика, културология, социология и др. Така читателите се научават асоциативно и интуитивно да полагат в интегративна перспектива концептите, и то в широк културологичен контекст. Имат възможност и да съпоставят национални концептологични модели в обсега на една и съща проблематика (езиковедската) – с открояване на сходствата и различията. Могат да си изработят и терминологичен комплекс (работен „справочник“), съставен от примери за междуезикова синонимия и омонимия. Това е изключително полезно и за компетентността и оперативността им в другите филологически дисциплини. Речникът добре откроява граничните зони с дисциплините, които определят отношението между езика/речта и другите типове психическо и социално поведение. Читателите изострят наблюдателността си по отношение на степента на близост на термините в трите езика. В много случаи те съвпадат в максимална степен, но невинаги. Терминът *аблаут* се препокрива в българския и чешкия език (*ablaut*), но в полския съответствието му е *апофония* (с. 11). В българското обяснение (за разлика от обясненията на другите два езика) пише и кой е въвел термина. Терминологичният инвентар, който предлага речникът, развива у студентите умения да си служат със специализирана лексика, както и

навици да избират подходящия термин не само в областта на езикознанието, но и в други научни дисциплини. Учи ги с помощта на терминологията да разбират, възприемат и интерпретират правилно научен текст и да изразяват собствено мнение; стимулира креативността и творческото мислене, подтиква ги да се запитат какво от даденото обяснение ги удовлетворява и какво – не, какво например биха променили или добавили към него. По този начин предложеното тълкование играе роля и на отправна точка или осев център, около който „кръжат“ собствените им разсъждения. Семантичното съдържание на термините, изложено в речника, е стегнато, лапидарно, но не за сметка на неговата експликативност и инструктивност. Сравнявайки смисловата страна на терминологичните понятия в трите езика, откриваме, че понякога при пълно вербално съвпадение на термините изпъкват и немаловажни семантични отлики. Тълкуването на термина *абрeвиатура* например в полския език е доста по-различно от това в другите два езика:

АБРЕВИАТУРА

Съкращение на сложни названия, образувани от началните букви на съставлящите ги думи или от началните им срички (САЩ – *Съединени американски щати*);

ABREVIATURA

Zkratka slova nebo slovní kombinace, zpravidla nemá slovní povahu a koexistuje s nekondenzovaným pojmenováním (OSN – *Organizace spojených národů*);

ABREWIATURA

System skrótów stosowanych w starożytności i średniowiecznych pismach albo w notacji muzycznej (с. 11).

В заключение бих отбелязала, че речникът на лингвистичните термини на Н. Сталянова и Е. Крейчова продължава особено актуалната напоследък тенденция за издаване на подобен тип справочна литература и същевременно дава своя принос за попълване на сериозна празнина в българското лексикографско пространство. В един лингвистичен речник читателите срещат термини, които обикновено не срещат в лексикона на разговорния език. Това, което изискват, е тези термини да бъдат преведени на достъпен за тях език. Н. Сталянова и Е. Крейчова са изпълнили изискването им. Дефинициите и примерите, съдържащи се в речника, съставляват една обхватно-развойна цялост, което му придава донякъде енциклопедичен характер независимо от лапидарната му структура.

Липсата на пазара на дву-, а още повече на триезични речници *от и на* някои от славянските езици (с изключение на руския, разбира се) продължава да е осезаема. Настоящото издание е ценно ръководство за

всички, които се интересуват от лингвистичната наука и нейната терминология: студенти, учители, преподаватели, изследователи, филолози, чуждестранни българисти и слависти, преводачи и др. Съпровожда ги по удобния път от номенклатурата до прагматиката на езика, подсказва им, че именно в размиването на границите между науките се постига индивидуалната специфика и стабилност на всяка наука, откроява се нейната еволюция. По мое убеждение речникът ще бъде полезен както за все още неподготвения, така и за добре запознатия с проблематиката читател.

Димитрина Хамзе